

ZBIRKA VOJAŠKIH UNIFORM V POKRAJINSKEM MUZEJU V MARIBORU

SERGEJ VRIŠER

Pričujoče vrste sem namenil muzejski pagogi, ki je v Sloveniji dokaj skromno razvita — področju vojaških uniform in edini pomembnejši slovenski zbirki starejših uniform v mariborskem Pokrajinskem muzeju.

Zbirke uniform, ki jih varujejo danes številni muzeji na svetu, so nastale zelo različno, v splošnem pa bi jih mogli deliti v dve skupini. V prvo se uvrščajo specializirani vojni muzeji, ki se v okviru vojne zgodovine sistematično ukvarjajo tudi z razvojem vojaške noše in dopolnjujejo zbirke s tekočimi novostmi in spremembami uniform (npr. vojni muzej v Pragi). Tu gre povečini za osrednje vojne muzeje raznih držav, od katerih imajo večje celo muzeje za posamezne rodove vojske (npr. Francija, Italija, ZDA).

V drugo skupino sodijo zbirke uniform, katerih raba je bila kakorkoli povezana z ozemljem, na katerem muzej deluje. V prvi vrsti so to muzeji na ozemljih nekdanjih vojnih operacij, ki prikazujejo poleg drugih spominov tudi uniforme vojskujočih se armad (npr. muzeja v Gorici in Vidmu za italijansko-avstrijsko fronto 1915/18, naši muzeji NOB). V to skupino spadajo razumljivo tudi uniforme, ki niso vezane na vojne dogodke, npr. uniforme vojaških enot, ki so stalno ali občasno bivale na določenem ozemlju in se uvrščajo v muzejski prikaz po svojem kulturnozgodovinskem pomenu.

Poleg muzejev velja omeniti tudi zbirke zasebnih zbiralcev uniform. Z njimi so se ukvarjali v preteklosti večinoma ljudje iz fevdalnih in oficirskih krogov, pogosto pa tudi slikarji, ki so potrebovali vojaške noše in opremo za slikanje zgodovinskih tem (Historienmaler). Med zbirkami te vrste je bila dokaj znana zbirka slikarja C. L. Hollitzerja, ki je pozneje prešla v posest dunajskega vojnega muzeja.

Omenimo naj še zbirke uniform, ki sicer uradno nimajo tega naslova, saj njih namen ni v zbiranju in ohranjanju vojaških oblačil za muzejske namene, marveč za praktično uporabo. To so uniforme, ki jih hranijo v fundusih različnih gledališč in izposojevalnicah kostumov. V mnogih izmed teh kolekcij so bile prave redkosti in so zato našle pot v muzeje. Tako je npr. beograjsko narodno gledališče predalo vojnemu muzeju pomembno zbirko starosrbskih uniform in pokrival.

Po tem bežnem pregledu si oglejmo, kako je nastala mariborska zbirka uniform. Prvi predmeti za to zbirko so priromali iz zasebne lasti v muzej že ob njegovi ustanovitvi leta

1904. To so bile nekatere avstro-ogrške uniforme iz preteklega stoletja. Do zloma avstrijske monarhije se zbirka ni bistveno povečala, nekoliko bolje pa je bilo v času med obema vojnoma, ko je muzej pridobil poleg orožja iz prve svetovne vojne tudi nekaj delov uniform. V tem času je bilo v posesti nekaterih bivših avstro-ogrskih oficirjev v Mariboru večje število uniform. Del te posesti se je med drugo vojno žal izgubil, kar je ostalo, pa je po osvoboditvi zbral mariborski Pokrajinski muzej. Že od ponovne otvoritve leta 1947 dalje je v muzeju v okviru stalne zbirke tudi manjša razstava orožja in uniform, večji del gradiva pa doslej še ni bil razstavljen.

Ker je mariborski muzej v minulih letih zavestno razvijal kompleksno muzejsko dejavnost, je posvečal pozornost tudi zbirki uniform in jo je skušal povečati. To je storil z manjšimi odkupi, na pomoč pa mu je priskočilo tudi mariborsko gledališče, ki je — kakor so to storila mnoga gledališča na svetu — uvidevno dopolnilo našo zbirko z izvirnimi vojaškimi nošami iz svoje garderobe kostumov.

Zbirka je tako do danes znatno narastla in šteje 32 vojaških suknjičev in plaščev, 105 pokrival in 82 kosov različne vojaške opreme — epolet, ešarp, portepejev, vrvic itd.

Sestav zbirke je glede na izvor uniform nekoliko nenavaden. Razumljivo se zdi, da je največ predmetov iz opreme nekdanje avstro-ogrške armade, le šibko pa je zastopana bivša jugoslovanska vojska. Proti pričakovanju veliko je število nemških uniform in pokrival iz časov pred letom 1918. Te uniforme je pridobil muzej od mariborskega gledališča, tja pa so jih zelo verjetno pripeljali v času okupacije iz kakega gledališča v Nemčiji kot »kulturno pomoč« in dopolnitev garderobe mariborske gledališke hiše. Najmanjšo skupino sestavlja slednjič nekaj francoskih vojaških rekvizitov.

Iz povedanega bi sledilo, da bi mariborsko zbirko mogli uvrstiti v drugo skupino zbirke, ki smo jih našli v začetku, saj je večji del gradiva — avstro-ogrške in jugoslovanske uniforme — bolj ali manj povezan s preteklostjo Maribora, njegovega širšega okolja in ostale Slovenije. S pridobitvijo nemških in drugih uniform, ki niso imele neposredne zveze z zgodovinskim dogajanjem pri nas, pa se je značaj zbirke znatno spremenil: postala je zanimivejša tudi s širšega kulturnozgodovinskega gledišča, posebej z gledišča razvoja moderne in vojaškega oblačila nasploh, ki mu je

mariborski muzej v zadnjih letih posvetil večjo pozornost.

V naslednjem podajam kratek pregled najpomembnejšega gradiva po posameznih državah. Ker je namen sestavka, da poda samo okvirno informacijo o področju, ki ga doslej pri nas nismo obravnavali, sem se zavestno ognil nadrobnejšim opisom predmetov, pač pa sem skušal bežno orisati njihov izvor, uporabo in morebitne menjave njihovih oblik. V pregled nisem vključil policijskih in uradnih uniform, prav tako tudi ne omenjam orožja — sabelj, nožev itd., ki je sicer sodilo k vojaški noši.

AVSTRO-OGRSKE UNIFORME

Najstarejši predmeti v zbirki avstro-ogrskih uniform so iz prve polovice XIX. stoletja. Prvi je kirasirski oficirski šlem iz dobe Franca I. ali morda iz zgodnje dobe Ferdinanda I., za kar govori monogram F. I. Šlem ima značilno trikotno obliko senčnika in ukrivljen greben, manjka mu le volnena črno-rumena »gosenica« (Raupe), ki je krasila greben po vsej dolžini. Šleme te vrste so okoli leta 1840 zamenjali z drugimi, ki so imeli nekoliko nižji greben, v petdesetih letih XIX. stoletja pa jih je slednjič spodrinil lažji dragonski šlem, ki je ostal v rabi do prve svetovne vojne.

Iz istega časa kot kirasirski šlem je bržkone huzarska oficirska torbica, tako imenovana »sabretache« ali »Säbeltasche«. Torbica je usnjena, na sprednji strani ima na rdečem blagu cesarski monogram F. I. Ta del vojaške opreme je bil v splošnem v rabi samo pri huzarjih in ga srečujemo v prvi polovici XIX. stoletja le še pri oficirjih. Torbico so nosili na dolgih jermenih ob sablji in je imela v tem času izključno dekorativen pomen. S spremembami uniforme v drugi polovici XIX. stoletja je sabretache izginila iz opreme avstrijskih huzarjev, ohranila pa se je pri Nemcih vse do leta 1914.

Drugo najstarejše pokrivalo v zbirki je grenadirska medvedja kučma iz časa okoli leta 1840. Za ta čas bi pričala oblika kučme. Grenadirji so nosili že od XVIII. stoletja dalje na kučmah ščitke z dvoglavnim orlom, v času nastanka naše kučme pa so to značko zamenjali z drugo v obliki goreče granate. Tudi naša kučma ima tak znak, vendar ni izviren in so ga verjetno pritrdili na kučmo pozneje v gledališču, od koder smo pokrivalo pridobili za muzej. Tudi senčnik kučme je odrezan.

Iz kirasirske opreme druge polovice XIX. stoletja sta dva oficirska prsna oklepa. Izde-

lana sta iz črno lakirane pločevine in imata medeninaste okrasne vložke in gumbe. Te oklepe, ki so ščitili samo oprsje, so si kirasirji pripravovali prek ramen in hrbta s posebnimi naramnicami. V naši zbirki so rdeče oficirske naramnice s pozlačenimi gumbi in kovinskimi gumbnicami. Prsne oklepe so uporabljali v avstrijski vojski sorazmerno dolgo, saj so jih odpravili šele leta 1860. Pločevinasti oklepi so služili seveda samo za parado in so jih za bojne namene zamenjali z železnimi. V zbirki imamo tudi oklep te vrste.

Arhaična posebnost, ki se je ohranila še iz XVIII. stoletja, so bili v avstrijski vojski suknjiči iz belega sukna. Konjenica, lovci in pehota so jih nosili do leta 1868, ko so jih slednjič zamenjali s temno in svetlo modrimi ter sivo zelenimi. V mariborski zbirki imamo samo en primerek v slovenski narodni pesmi tolikanj opevane »suknje bele«. To je oficirski pehotni suknjič z oranžno rumenimi našitki in dvema vrstama gumbov. Kroj bi govoril za čas okoli šestdesetih let, oranžno barvo pa je imel v tem času pehotni polk št. 59.

K opisani beli uniformi so sodile svetlo modre dolge hlače, ki se žal niso ohranile, pač pa je iz istega časa oficirska paradna čaka. Oblika čak se je pogosto menjavala: od visoke z usločenim valjem pa vzorcu modnega cilindra v času bidermajerja se je prek nekaterih različic v petdesetih in šestdesetih letih XIX. stoletja razvila okoli 25–30 cm visoka čaka z zadaj nekoliko poševno oblikovanim valjem. Tako obliko ima tudi mariborska čaka. V nadaljnjem razvoju je to pokri-

Kirasirski šlem in huzarska torbica iz časa Franca I. ter pehotna čaka iz 60. let XIX. stol. — Pokrajinski muzej Maribor

Francoska pehotna čaka in kirasirski šlem ter avstrijski lovski klobuk iz druge polovice XIX. stol. — Pokrajinski muzej Maribor

valo postajalo vse nižje in se je ob koncu XIX. stoletja močno približalo sočasnim francoskim čakam.

Približno iz istega časa kakor bela suknja in čaka izvira tudi klobuk avstrijskih lovcev. Po tipu je dvorogelnik s petelinjo perjanico na vrhu in z značko — lovskim rogom, ob strani. V zavoju roga je bataljonska številka 19. Klobuki lovskih enot so v XIX. stoletju nekajkrat spremenili obliko, perjanice so uvedli leta 1840, dvorogelnike pa so pozneje

Oprema avstroogrskih gardnih enot: šlem pehote in šlem ter bandelier s kartužo »Arcierov« — Pokrajinski muzej Maribor

zamenjali za nizke cilindre s perjem ob strani.

Verjetno je iz šestdesetih let XIX. stoletja tudi par oficirskih konjeniških škornjev z golenicami, ki segajo prek kolen. Take škornje so nosili v tem času pri jahanju tudi pehotni oficirji. Ni pa izključeno, da bi bili ti škornji iz zapuščine gardnih jezdecev (Gardereiter). V tem primeru bi utegnili biti nekoliko mlajši, saj so gardne enote ohranile konservativno obliko škornjev do zloma monarhije.

Od starejše opreme velja omeniti tudi nekaj dodatkov k uniformi ulancev. To so rumene epolete z resami, ki so jih ulanci nosili k temno zeleni uniformi do šestdesetih let XIX. stoletja, in zlata oficirska naramna vrstica s pleteninastimi zaključki.

Ostale avstrijske uniforme v mariborski zbirki pripadajo obdobju po letu 1868, ko je vojaška noša doživela korenite spremembe. Osnovne značilnosti, ki so jih vnesle te spremembe v uniforme posameznih rodov vojske, so ostale v bistvu v veljavi do leta 1918.

Redkost v zbirki so deli vojaške opreme, ki sicer ni bila v rabi v provinci, a je prišla k nam iz zasebnih zbirk kot rodbinski spomin. To sta šlem in pas-bandelier s kartužo oficirja cesarske telesne straže »arcierov« (Arcierenleibgarde). Izvor teh enot sega nazaj v XVII. stoletje, ko so arcieri-lokostrelci kot posebna straža spremljali cesarja na potovanjih. K živo rdeči suknji z bogato zlato vezeno in k belim hlačam so nosili vojaki te elitne enote od druge polovice XIX. stoletja dalje lahke kovinske šleme, katerih vrh je krasil plastično izdelan dvoglavi orel po vzorcu šlemov nemškega in ruskega Garde du Corpsa, prekrival pa ga je šop bele konjske grive. Srebrni službeni pas — bandelier s pločevinasto torbico — kartužo so nosili oficirji te enote na konjeniški način prek rame.

Iz opreme cesarske garde sta tudi šlem in naramne vrvice avstrijske gardne pehote (Leibgarde-Infanteriekompanie). Šlem je izdelan po vzorcu pruskega šlema s konico (Pickelhaube), le da je nekoliko nižji, kot so bili sočasni nemški šlemi te vrste, manjka pa mu šop črne konjske grive, ki je bil pritrjen na konico in je prekrival šlem.

Gardna pehota je nosila temno zelene suknjiče in temno sive hlače, k temu še luskinaste polkrožne epolete in naramne vrvice (Achselbänder), ki so si jih zavezovali okoli leve rame in pripenjali na prsi. V mariborskem muzeju so zlate oficirske in rumene vojaške naramne vrvice.

Tudi dva generalska suknjiča iz belega sukna — eden z distinkcijami »feldcajgmojstra«, drugi generalmajorja — sodita med redkosti

Suknjič avstrijske generalske gala uniforme iz konca XIX. stol. — Pokrajinski muzej Maribor

zbirke. Tako imenovano generalsko gala uniformo — bel suknjič in živo rdeče, z zlatom obrobljene hlače — zasledimo v predpisih o nošenju uniform še leta 1911. Vendar so bili ti svečani kroji takrat praktično že iz rabe, saj je generaliteta na splošno nosila tudi za svečane priložnosti službeni modro sivi »Waffenrock« z zlatimi našitki na svetlo rdeči podlagi. V naši kolekciji najdemo en suknjič te vrste (s činom feldmaršallajtnanta). Prav tas perjanicami iz čapljinega perja in dve zlato so v zbirki trije generalski dvorogeljniki generalski ešarpi.

Od paradnih uniform posameznih rodov vojske je največ oblačilnih kosov, pokrival in drugih predmetov iz pehotne opreme. To so trije temno modri oficirski suknjiči s polkovniškimi našitki. Po razpoznavnih barvah polkov (Egalisierung), črni in rdeči, in po gumbih, moremo sklepati, da gre morda za uniforme polkov št. 58 in 74.

Nadalje sta v zbirki dva črna oficirska plašča z našitki temno rdeče in rumene barve. Muzej hrani tudi dve pehotni paradni oficirski čaki in tri službene kape. Prva od teh se uvršča po obliki v konec XIX. stoletja, druga z visokim valjem in strmim senčnikom je

značilen model iz začetka našega stoletja, tretja, nizka in z ravnim senčnikom po francoskem vzorcu pa se je razširila v vojaški modi med prvo svetovno vojno.

Muzej hrani samo eno pokrivalo iz opreme artilerije in sicer paradno oficirsko čako zadnjega, predvojnega modela. Čaki manjka šop konjske grive s kokardo, ki je bil spet z verižico.

Dva temno modra suknjiča huzarskega kroja, obšita z rumenimi vrvicami in s kadetskimi našitki na ovratniku, nam predstavita uniformo gojencev konjeniške oficirske šole. Iz huzarske opreme sta se ohranili tudi dve čaki (manjkata jima čopa iz konjske grive). Prva, oficirska, je iz zapuščine polka št. 2 (polkovna barva bela), druga, podčastniška, ima polkovno številko 1 (polkovna barva črna).

V zbirko se uvršča tudi huzarska uniforma, ukrojena za dečka 10 do 12 let. Oblačilo je bilo do vseh podrobnosti izdelano po vojaških predpisih: suknjič-atila z distinkcijami poročnika je svetlo modre barve, hlače bročevo rdeče, huzarski vozli in našitki, tako imenovani »vitez kötez«, so zlati. V celoti gre za miniaturno ponovitev predpisanega huzarskega kroja, ki ga je izdelala dunajska vojaška krojačnica najverjetneje za otroka premožnejše oficirske družine.

Od opreme ulancev hrani mariborski muzej svetlo moder oficirski povrhnji suknjič-ulanoko. Suknjič ima krznen ovratnik, rdeče našitke na rokavih in značilne ulanske rese med gumbi na hrbtni strani. V zbirki sta tudi dve

Avstrijska oficirska pokrivala. Spredaj: huzarska in pehotna čaka, ulanska čapka. Zadaj: dragonski šlem in generalski klobuk — Pokrajinski muzej Maribor

Vojaška pokrivala iz prve svetovne vojne. Spredaj: avstrijski dragonci, huzarji in ulanci, nemška pehota. Zadaj: nemško-avstrijski in francoski šlem — Pokrajinski muzej Maribor

oficirski čapki, zapaščina iz polkov št. 6 (temno rdeča) in št. 12 (svetlo modra).

Z mariborsko preteklostjo je bil povezan dragonski polk št. 5., ki je bil razmeščen tudi po drugih krajih Slovenije. V naši zbirki je več dragonskih šlemov, nadalje svetlo moder oficirski suknjič poročnika z rumenimi polkovnimi našitki. Našitke iste barve ima tudi temno rjav plašč, ki je sodil k opremi dragonskih oficirjev. Nadalje sta iz zapaščine dragoncev temno modra službena bluza (s činom stotnika) in oficirski plašč, oboje z vijoličastimi našitki dragonskega polka št. 1. Muzej hrani več konjeniških oficirskih pasov-bandelierov s kartašami.

Spomin na domobranski polk št. 5 s sedežem v Pulju je oficirski paradni suknjič z našitki nadporočnika. Domobranci (Landwehr) so imeli zelenkasto sive suknjiče s temno zelenimi barvami na ovratnikih in rokavih ter temno sive hlače. Skupaj s klobukom s petelinjo perjanico je uniforma teh enot močno spominjala na lovce. Razlike so bile le v barvi gumbov, zvezd in hlač.

Od druge paradne opreme velja omeniti več svilenih oficirskih ešarp, zlate gardne epolete, paradne mornariške epolete itd.

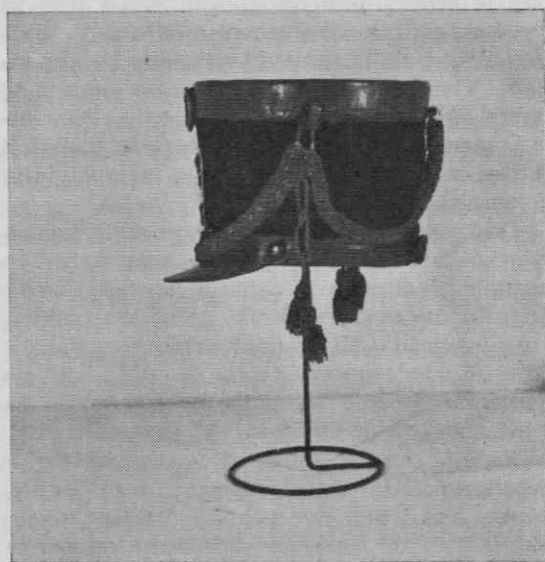
Slednjič si oglejmo še nekaj kosov vojaške opreme iz časa prve svetovne vojne. Dve oficirski poletni bluzi iz rumenkastega platna z mehkim, navzdol obrnjenima ovratnikoma in našitimi žepi nam kažeta vojaško nošo ob koncu monarhije (rumeni našitki dragonskega polka št. 5).

Avstrijska konjenica je odjezdila v vojno še v pisanih uniformah. Kmalu pa so jih zamenjali z modro sivimi. V zbirki so tudi tri konjeniška pokrivala — huzarska čaka in ulanska čapka s sivo prevleko in sivo pobarvan dragonski šlem. Ta pokrivala so pozneje zamenjali z jeklenimi šlemi nemškega modela, ki so bili enotni za vso armado. Tudi njihova oblika pa se je v teku vojne nekajkrat spremenila, o čemer nas prepričajo fotografije, ki jih prav tako hrani mariborski muzej. V zbirki so trije avstrijski šlemi te vrste.

NEMŠKE UNIFORME

Zbirka nemških uniform iz časa pred letom 1918 zajema v glavnem gradivo iz konca XIX. in začetka XX. stoletja, zastopana pa je vojaška oprema Pruske, Bavarske, Saške, Hesenske, Mecklenburga in Württemberga. Kakor znano, so se uniforme posameznih držav med seboj precej razlikovale, čeravno so se bolj ali manj zgledovale po pruskem vzorcu. Izrazitejše posebnosti je ohranila do svetovne vojne samo Bavarska.

Kot najstarejši predmet v zbirki bi označili usnjeno čako, ki se po obliki uvršča v zgodnje XIX. stoletje. Določnejša opredelitev čake je nekoliko težavna, ker so jo za gledališke namene precej predelali. Tako sta emblem in kokarda čake očitno ponaredek, tudi prevleka valja verjetno ni več prvotna, usnjeni zgornji del čake pa je bil prebarvan. Prav tako je bila neprimerno prebarvana dekorativna pletena vrstica s čopki, ki obdaja valj čake. Kljub spremembam pa bi mogli pokrivalo s precejšnjo gotovostjo šteti za izvorno delo pona-

Nemška čaka iz prve polovice XIX. stoletja. — Pokrajinski muzej Maribor

Suknjič-ulanka pruskega ulanskega polka št. 6 — Pokrajinski muzej Maribor

poleonske dobe. Za to govori poleg valjaste, proti vrhu razširjene oblike predvsem debelo usnje, iz katerega je čaka narejena. Tudi okrasna vrvica se zdi originalna in je videti, da je bila nekoč bele in modre barve, kar bi govorilo za bavarsko poreklo pokrivala.

Med starejše predmete se uvršča tudi usnjen bavarski pehotni šlem z grebenom iz medvedje dlake, tako imenovani »Raupenhelm«. Ta tip pokrivala se je kot značilnost bavarske pehote in lovcev ohranil vse do leta 1886, ko ga je spodrinil šlem pruske oblike. Poznamo več modelov bavarskega šlema, mariborski bi sodil k zadnjim, ki so bili v rabi, preden so jih odpravili (nizka oblika, ščitnik s kovinskim robom, vladarski monogram L).

Starejšega izvora, tj. iz časa okoli leta 1870, je tudi pruski pehotni šlem s konico, znana »Pickelhaube«. Starejši slovarji navajajo za ta šlem posrečen slovenski izraz »pikača«. Šleme te vrste so vpeljali Prusi leta 1842. Kot vojaška modna novost so se kmalu razširili ne samo po drugih nemških deželah, marveč so jih prevzele številne evropske in zunanje-evropske vojske, tako npr. tudi Srbija. V mariborski zbirki je več pikač, omenjena iz časa okoli leta 1870 se razlikuje od mlajših po visoki obliki, daljši konici in oglatih ščitnikih.

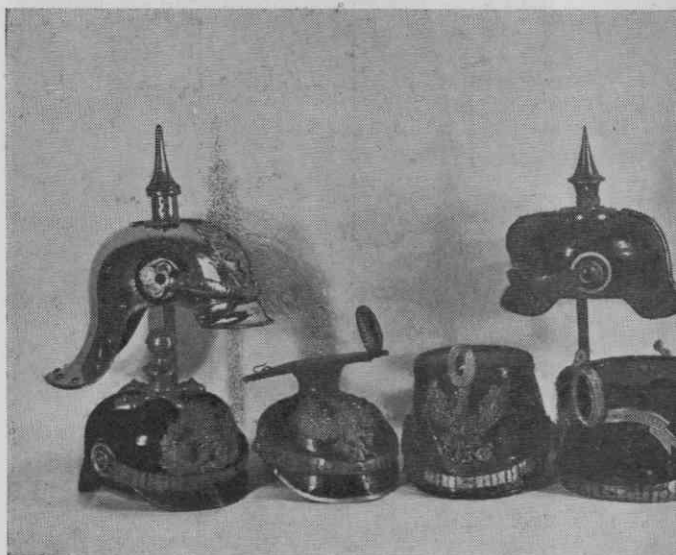
Drugi pruski pehotni šlem (oficirski) z nižjo konico je bil v rabi v času pred prvo svetovno vojno. Od pruske pehotne opreme je v muzeju še podoficirska službena kapa (modra z rdečimi našitki).

Dva pruska artilerijska šlema s kroglo na konici sta iz zapuščine polkov št. 6 in 27. Slednji ima na emblemu — pruskem orlu — še značko rezerve, domobranski železni križ. To značko so vpeljali za brambovce že leta 1813 in so jo odtlej uporabljali na vseh pokrivalih rezervistov.

Uniformo pruskih lovcev nam predstavi zelen paradni oficirski suknjič z rdečimi našitki in poročniškimi epoletami, nadalje dve usnjeni vojaški čaki. Lovske čake z dvema ščitnikoma in ovalno kokardo so Prusi nosili že od leta 1854 dalje, preživele so celo drugo svetovno vojno in so še danes v rabi pri nemški policiji.

Po tipu enaka kakor lovska je čaka strojničarskih oddelkov, le da je prevlečena s sivo zelenim blagom, usnjeni deli pa so rjavi. Čaka v naši zbirki je brez emblema.

Sorazmerno dobro so zastopane pruske konjeniške uniforme. Tako najdemo med gradivom temno modro vojaško ulanko z rdečimi našitki in epoletami turinškega ulanskega polka št. 6. Iz tega polka sta tudi dve usnjeni čapki, ena z domobranskim znakom. K čapki sodi še bela, s pletenimi čopi okrašena vrvica, ki je ulanom visela s štirikotnega vrhnjega dela pokrivala in so si jo pritrjevali na prsi.

Nemška vojaška pokrivala pred 1914. Spodaj: artilerijski šlem, ulanska čapka, lovska čaka in huzarska kučma. Zada: kirasirski in pehotni šlem — Pokrajinski muzej Maribor

Kakor v drugih deželah je bila tudi v nemški vojski najpestrejša noša huzarjev. Ta rod vojske je bil zelo slikovito napravljen že za Friderika Velikega, iz teh časov pa se je tudi ohranila tradicija barvnih razlik v uniformah pruskih huzarskih polkov. V mariborski zbirki so trije suknjiči-atile: črna, podčastniška z rumenimi vrvicami (morda iz polka št. 17), temno zelena oficirska (morda polk št. 11) s srebrnimi vrvicami in svetlo rdeča z debelimi srebrnimi našitki in z resami, ki robijo vodoravno našite vrvice (verjetno polk št. 5). K zadnjemu suknjiču sodi po vsej verjetnosti tudi svetlo modra povrhnja suknja, prav tako okrašena s srebrnimi huzarskimi vozli in obšita z belim krznom. Svetlo modra in z belimi našitki je tudi zimska vojaška atila. Od šestdesetih let XIX. stoletja dalje so take atile nosili mnogi pruski huzarski polki.

Prusko huzarsko opremo dopolnjuje še črna krznena kučma z rdečo, prek zgornjega roba kučme visečo vrečico. Na kučmi je pritrjena bela vrstica, ki so si jo huzarji, podobno kakor ulanci, privezovali na suknjič. Nadalje sta v kolekciji dva huzarska pletena pasova — oficirski iz srebrnih in vojaški iz belih volnenih vrvic. Slednjič velja omeniti še oficirsko

Pruska huzarska oficirska uniforma (z zimsko atilo) — Pokrajinski muzej Maribor

sabretache s srebrnimi inicijalkami FRW na rdeči podlagi. V nasprotju z Avstrijci so nosili huzarsko torbico pri Nemcih tudi vojaki.

Med huzarske uniforme moramo prišteti še sivo zeleno atilo s sivimi vrvicami in s polkovno številko 9 na epoletah. Uniforme te barve so uvedli leta 1910, nadomestile so dotedanje pisane kroje, spomin na barvo huzarskih suknjičev in našitkov pa so ohranili samo pri vojaških epoletah. Tako ima naš suknjič epolette iz modrih in rumenih vrvic.

V zbirki pruskih krojev je tudi uniforma kirasirjev. Bela vojaška kamižola (Koller) z barvnimi obšitki na ovratniku in po vsej dolžini stika na sprednji strani ni imela gumbov, ampak se je zapirala na zanke. Ti suknjiči so bili že od leta 1808 dalje izključno oblačilo kirasirjev, po letu 1895 pa so jih nosili v zeleni barvi tudi lovci na konjih. Tudi kirasirski šlem je imel svojevrstno obliko: imel je konico, oglat senčnik in dolg, tilnik pokrivajoč ščitnik. V celoti je močno spominjal na jurišni šlem iz XVII. stoletja. Mariborski vojaški suknjič (bel z rdečimi obšitki) ima na gumbih polkovno številko 5, kirasirski šlem pa je pripadal častniku-rezervistu. V zbirki je tudi konjeniški paradni pas-bandelier s črno kartušo in inicialkami FRW in še dve pruski oficirski ešarpi s srebrnimi in črnimi resami.

Iz opreme saške vojske je pehotni oficirski šlem, ki ga spoznamo po emblemu-zvezdi s saškim grbom in zeleno beli nacionalni kolkardi, pritrjeni na levi strani podbradnega jermena. Saške narodne barve ima vtakane tudi srebrna oficirska ešarpa.

Šest pokrival je okrašenih s hesenskim državnim grbom in sicer: oficirski pehotni šlem, vojaški šlem pehotnega polka 115 z grbom in napisom »1612«, dragonski šlem, artilerijski vojaški šlem in čaka oficirja pratežnih enot.

Razen teh pokrival so v zbirki tri nemške oficirske službene kape, dve dragonski, svetlo modra in temno zelena, z belimi našitki, in kirasirska bela s črno polkovno označbo in z domobranskim križem — znakom rezerve.

Med posebnostmi je vredno omeniti poletno lovsko čako, z mecklenburškim grbom, izdelano iz slame, in tropski šlem nemških kolonialnih enot iz začetka našega stoletja.

V zbirki je nadalje več vrst nemških epolet in drugih dodatkov k uniformam, tako npr. našitki, imenovani »lastavičja gnezda« (Schwalbennester), ki so jih nosili trobentači, bobnarji in godbeniki zgoraj rokava.

Slednjič naj še omenimo nemška pokrivala iz prve svetovne vojne. To sta dve pehotni pikači, prva iz klobučevine in s posrebreno konico (brez emblema), druga, usnjena in prekrita s sivo platneno prevleko (s polkovno

številko 122). Nadalje je v zbirki sivo prepleškan kirasirski vojaški šlem. Leta 1915 so za enote na fronti odpravili konice na šlemih, leto dni pozneje pa je prišel v rabo jeklen šlem, ki je ohranil svojo značilno obliko do nacistične ere, ko ga je nekaj let pred drugo vojno zamenjal šlem istega tipa v nekoliko predelani in lažji obliki. Muzej hrani tudi nekaj šlemov te vrste.

FRANCOSKE UNIFORME

V zbirki predmetov francoskega izvora imajo večji pomen predvsem tri vojaška pokrivala iz druge polovice XIX. stoletja. Dve usnjeni pehotni čaki s francosko nacionalno kokardo, cesarskim orlom in štirioglatim ravnim senčnikom nam predstavita model, ki ga je nosila linijska pehota od leta 1860 dalje. Te čake je pozneje zamenjala druga, ki je močno spominjala na avstro-ogrske oblike.

Približno iz istega časa kot čaki ali pa nekoliko mlajši je po vsej verjetnosti kirasirski šlem. Oblika tega značilnega francoskega konjeniškega pokrivala, okrašenega s konjskim repom, se je od konca XVIII. stoletja dalje, ko se je ta šlem prvič pojavil, pogosto spreminjala. Za čas nastanka našega šlema bi pričala njegova visoka oblika, krznena obloga in tudi način, kako je nanj pritrjen konjski rep.

Razen teh pokrival je v mariborski zbirki nekaj francoskih šlemov iz prve svetovne vojne, nekaj vojaških epolet in manjša kolekcija vojaških gumbov.

JUGOSLOVANSKE UNIFORME

Od opreme nekdanje jugoslovanske vojske se je ohranilo v naših muzejih sorazmerno zelo malo predmetov. Večinoma so lastniki oblačil ponosili uniforme že med vojno, potem ko so jih tako ali drugače predelali. Mariborski muzej hrani sivo službeno bluzo konjeniškega poročnika, tri službene oficirske kape starega kroja (model šajkače s senčnikom) in dve čapki, ki so jih nosili od leta 1939 dalje. V zbirki je še črna, z zlatimi obšitki okrašena paradna bluzo artilerijskega kapetana I. razreda. Paradne bluze te vrste so v tridesetih letih zamenjale dotedanjo malo in veliko svečano uniformo (črno bluzo brez gumbov in z žepi in suknjič z dvema vrstama gumbov, »mundir«), malo pred zlomom stare Jugoslavije pa so se obšite paradne bluze umaknile novim uniformam, ki so z barvnimi razlikami za posamezne rodove vojske spominjale na paradne kroje stare Avstrije. V zbirki je še pehotna paradna čapka, paradni klobuk — dvorogeljnik mornariškega nižjega oficirja, več vrst epolet in tri ešarpe.

Ob koncu še nekaj misli o načrtih, ki bi jih kazalo razvijati v zvezi s to zbirko. Po svojem obsegu in izboru se mariborska zbirka prav gotovo ne more meriti z zbirkami uniform po vojnih muzejih, ki smo jih našeli v uvodu. Njen sestav je pač bolj naključen, kakor pa plod smotrnega zbiranja. Glede na zgodovinsko preteklost Slovenije se temu nikakor ni čuditi, saj so vojaške zbirke nastajale v prvi vrsti pri narodih z bogato vojno zgodovino in lastnimi armadami. Kljub mnogovrstnemu gradivu, ki deloma niti nima zgodovinske povezave z našo deželo, pa je mariborska zbirka že po svojem sedanjem sestavu vredna ohranitve. Še več: zbirko bi bilo vredno razširiti in dopolniti. To bi mogli storiti z gradivom iz drugih krajev Slovenije, podobno kot smo uredili zbirko modnih noš, ki je kot edina v Sloveniji v celoti zbrana v Mariboru.

V naši posesti je danes le še zelo malo starejših vojaških uniform, prav zato pa bi prišle nedvomno bolj do veljave v skupni slovenski zbirki uniform, kakor pa sedaj, ko je gradivo razkropljeno po raznih muzejih in največkrat niti ni razstavljeno. V dokončni postavitvi take zbirke bi razumljivo odmerili prvo mesto uniformam, ki so bile kakorkoli povezane s slovensko preteklostjo, kot ilustracijo razvoja v različnih obdobjih in drugih deželah pa bi upravičeno mogli razstaviti še druga vojaška oblačila. Zbirko bi smotrno dopolnili s starimi grafikami, z litografijami iz vojaških šematizmov in s fotografijami, ki jih je prav v mariborskem muzeju kar precej.

Skupaj s prikazom razvoja mode bi zbirka uniform ob presodni interpretaciji osvetlila področje kulturne zgodovine, ki ga doslej pri nas še nismo obravnavali, izpolnila pa bi tudi vrzel v naši muzejski razstavnici dejavnosti in ne bi bila brez zunanje mika.

LITERATURA:

Die k. u. k. österreichische Armee, 1821. — Ottenfeld-Teuber: Die österreichische Armee 1700 bis 1867. — H. Schmid: Adjustierungsbilder der österr. ungar. Wehrmacht, 1908. — Schematismus für das k. u. k. Heer und für die k. u. k. Kriegsmarine, 1904-6. — Adjustierungsvorschriften für das k. u. k. Heer, 1910/11. — Militär-Album aller Länder: Die deutsche Armee, zv. 1-5. — R. Beauvoir: Almanach illustré de l'armée française, 1889. — E. Détaillée: L'armée française, 1886. — Weygand: Histoire de l'armée française, 1953. — Knötel-Sieg: Handbuch der Uniformkunde, 1937. — Knötel-Brauer: Heer und Tradition, 1928-1938. — P. Vasić: Prilog proučavanju uniforme srpske vojske u 19. veku, 1957. — D. Nikolić: Kape francuskog kroja u srpskoj vojsci 19. veka, 1963. — S. Vrišer: Tri sto let mode na Slovenskem, 1965.